



Dilqəm Əhməd

1931-ci ildə dərc edilən bir əsərində şair Abdulla Faruq yazılırdı:

Rəsulzadə xəyalən rəis təyin olundu
Topçubaşov, Şəfi bəy keçidər parlamana
Ruhaniələr, qaziler maruzadə bulundu
Al-yaşlı rəngli bayraq sevdilər parlamana
Şəxşəllərin xəyalı aynıldı getdi kol-kol,
Pozdu nəşələrini sonunda bir komsomol.

Bu şeirin dərc olunduğu illərdə Cümhuriyyət xadimləri əleyhinə irili-xirdalı, iftira dolu ədəbi və publisistik "mətnlər" bolşevik mətbuatında yüzlərlə idi. Qəribədir ki, bu mətnlər özündə xeyli yalanı əks etdirdə də, adların və vəzifələrin çəkilməsi dövr üçün kolaylı idi, işgaldən 10 ildən çox keçədə, mühacirət mətbuatının və mühacirərin fealiyyətinin kommunistlər üçün təhlükə yaratdığı göstərirdi. Süleyman Rüstəm kim dövrün yetişdirdiyi şairləri həradasa başa düşmək mümkün olsa da, Məhəmməd Səid Ordubadi kimi qoçamanların da bu prosesə əlavə edilmiş, "Qanlı sənədlər" müəllifinin Müsavat əleyhinə səviyyəsiz şeirlər yazması acıcaqlı hal idi...

Abdulla Faruqa gəlince...

Adətən o dövrdə yazılmış bütün şeirlər daha çox Müsavat və Rəsulzadə əleyhinə olurdu. Faruqun geniş əsərində Əlimərdən bəy Topçubaşı və Şəfi bəy Rüstəməylinin də adının çəkilməsi çox maraqlıdır. Üstəlik parlamentin təsisini, bayrağın seçilməsi (söze diqqət edək!) kimi məsələləri qeyd etməsi əslində senzuradan keçməyəcək ifadələrdir. Amma görünür, senzor sonrası ifadələrə görə bu adların yazılımasına göz yumub.

Abdulla Faruq kimdir?



Abdulla Musa oğlu Əfəndiyev (Faruq) 1907-ci il aprelin 24-də Göyçay rayonunun Poti kəndində doğulub. 1921-ci ildə Bakıya gəlib, müəllimlər seminarına daxil olub. Daha sonra Bakı Ali Peñaqozi İstitutunda, ora bağlandıqdan sonra ardına Azərbaycan Dövlət Universitetində təhsil alıb. 1930-cu ildə Moskvaya Sovet Şərq Xalqları Elmi-tədqiqat İstitutunun aspiranturasına göndərilib, aile vəziyyəti ilə əlaqədar olaraq bir ildən sonra Azərbaycan Dövlət Elmi-tədqiqat İstitutuna

köçürüllüb. Ali mekteblərin fəhlə fakültələrində, "Komunist" qəzeti redaksiyasında, Nərimanov adına texnikumda müəllim kimi çalışıb, şəhər rayon maarif şöbələrinin birində pedoqoji kabinetin müdürü olub.

1925-ci ildən etibarən ədəbi fəaliyyətə başlayıb, 1930-cu ildə "Üfüqlər qızaranda" adlı ilk şeir kitabı çap olunub. Ardınca "Yarış" (1933), "Talış dağları" (1935), "Döyüş yollarında" (1936), "Dalğalar" (1937), "Qızıl əşər şeirləri" (1938), "Qaçay" (1939) adlı kitabları nəşr edilib. Puşkin, Şevçenko, Nekrasov, Frankodan tərcümələr edib.

Onun "Genc işçi", "Komunist", "Ədəbiyyat" qəzetlərində

ziyyətini xarici tələbələrin vəziyyəti ilə yanlış müşayisə etdiyi üçün" buraxıldığı "siyasi səhəvə" görə 1934-cü ildə komsomol sıralarından xaric edilir.

Bu isə onun ilk "səhvi" olma-yacaqdır.

Müharibəyə göndərilən şair

Dövrün şairlərindən Məmməd Rahim 1965-ci ildə A.Faruq haqqında belə yazıb: 'O, Böyük Vətən mühərabəsinin birinci günlərindən kiçik zabit rütbəsində ordu sıralarına getdi. Mən Abdulla Faruq son dəfə Sulakçay ətrafında gördüm. O, 416-ci diviziyada xidmət edirdi... Döyüşlərin birində ağır yaralanmışdı və müalicədən sonra Azərbaycan Yazıçılar İttifa-



Onun müharibəyə göndərən səbəb isə kiril qrafikali əlifbaya keçidə görə etiraz etməsi olub.

"Topçubaşov, Şəfi bəy keçidilər parlamana..." – Cəbhəyə göndərilən şair

şeirləri ile yanaşı məqalələri də dərc edilib.

II Dünya müharibəsinin başlaması A.Faruqun bu mövzuya müraciət etməsinə səbəb olub. Maraqlıdır ki, onun "Döyüş yollarında" kitabının rəssami sonrular Sovet İttifaqı qəhrəmanı olan Mehdi Hüseynzadə olub. A.Faruq 1942-ci ildə müharibəyə "Vətən mühərabəsi dastanı" adlı əsər hərə edib. Bu poemanı ilk dəfə 1943-cü ildə "Vətən uğrunda" jurnalında dərc etdirib.

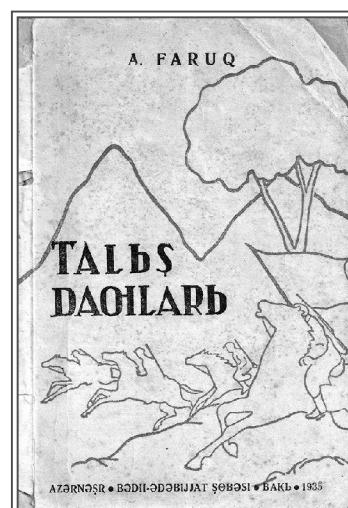
Yazıcı Anar "Bir məktub, bir tale" adlı məqaləsində Faruqla Rəsul Rzanın qohum olduğunu yazıb: 'Göyçaylı şair Abdulla Faruq atamgilin uzaq qohumudur. Daha dəqiq desək, böyük bibim Kubra xanımın həyat yoldaşı Əbdülkərim Əfəndiyevlə Abdulla Faruq Əfəndiyev əmioğludurlar. Uşaqlıq və yeniyetməlik çağlarının Gəyçayda Rəsulə Abdullanın tanış olub-olmaması haqqında məlumatim yoxdur. Hər haldə, atamın yazmağa başlayıb təmamlamadığı tərcüməyi-halında bu barədə bir şey demir. Faruq haqqında yalnız Bakıya gəldiyi vaxtdan yazıır. Rəsul Rza otuzuncu ildə Bakıya gələndə Abdulla Faruq artıq ədəbiyyat ələmində tanındı. Atamın yazdığını görə, məhz Faruq göyçaylı qohumunu ədəbiyyat ələminə getirib, 'Gənc işçi' qəzetiñin redaksiyasında Mikayıl Müşfiqlə, Sabit Rəhmanla, Mehdi Hüseynlə, Süleyman Rüstəmə və başqalarıyla tanış edib".

Qeyd edək ki, Faruqun arxivində R.Rzanın ona yazdığı məktublar da mövcuddur.

Şairin fealiyyətə başladığı dövrdə Azərbaycanda yazıçılar və şairlər üzərində tezyiqlərin ilbəil artlığı vaxtlardır. Bolşevizm tələblərinə uyğun əsərlər yaratmağa məcbur edilən müəlliflər zamanla "siyasi səhəvə" buraxır, buna görə də cezalandırılırlar. Faruqa da bele qismət yazılmışdır. A.Faruqun arxivini araşdırın arxeograflar Xatirə Qədirova bu barəde yazır: "1925-ci ildə komsomolla daxil olduğu ilk gündə Abdulla Faruq Kommunist Partiyasının ana xəttinin qızığın müdafiəçisi kimi çıxış edir. Lakin çalıştığı N.Nərimanov adına texnikumda partiya iclasında həmin texnikum tələbələrinin vəziyyətinin timsalında "bizim tələbələrin və-

qina gəldi... Söhbət zamanı dedi: 'Gedirəm, Böyük Vətən mühərabəsi qurtarana qədər mənim yərim öm xətdə olacaqdır'.

Şair 1944-cü ildə Taqanoq ətrafında gedən döyüşlərdə həlak olur.

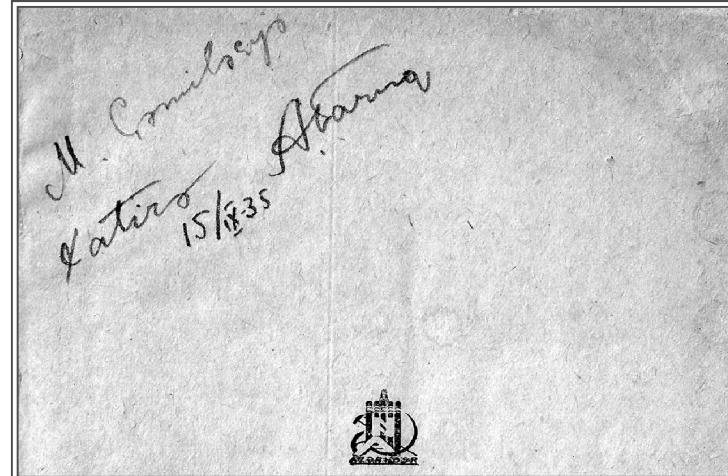


Müəllimi, şairi cəbhəyə getməye vədar edən səbəb nə idi? Onunla həmşəşid şairlər müharibəni qələmle qazanmaq istəyərən onun ön cəbhəyə getməsinə səbəb nə idi?

Faruq "Qızıl Şərq" mətbəsinde işlədiyi vaxt ordu sıralarına çağırılıb, qayıdan sonra Baş mətbuat idaresində çalışıb. "Ədəbiyyat qəzeti" və "Şərq qadını" jurnallarının redaksiyalarında işlə-

Tədqiqatçı Sona Xəyal yazır: "Əlifbanın dəyişilməsi ilə əlaqədar olaraq Mərkəzi Komitəyə yazıldığı məktubuna görə nəzəret altında saxlanılan, ev dustağı kimi Göyçaydakı mülküne göndərilən Abdulla Faruqun kitabları da özü kimi Kitab Palatasında dəstəq edilmiş, kitabxanalardan yığışdırılmışdır. Gələcəyə ümidiyi itirməyən şair məşəqqətlərə sına gərərək yazış-yaratmış, müharibə başlayarkən, Stalinin "Kim günahını yumaq isteyirse, cəbhəyə getsin" sərəncamını eşidib, qəlemini silahla əvəz etmişdir. Lakin amansız tale onun arzularını gözündə qoymuş, qələbəyə bir il qalmış, Taqanoq ətrafindakı döyüşlərdə həlak olmuşdur".

Yazıcı Anar da Ənver Məmmədxanlıya istinadən bu barədə yazır: 'Faruq mənə dedi ki, mən bu əlifbanın dəyişdirilməsini səhv hərəkət hesab edirəm, bu, Bağırovun işidir, ona məktub yazacam. Dedim yazma, bu, Bağırovun işi deyil, Stalinindən gələn məsələdir. Faruq qulaq asmadı, yazdı. Məktub Bağırova çatan kimi tutan qopdu. Bağırovun bir xasiyyəti vardı, biri bir iş tutan kimi o saat deyirdi ki, bu tek sənin işin deyil, bunun altında hansısa bir qrup, bir təşkilat dayanıb və bu hazırlanmış texribatdır. Bəli, o sənət zirək xəbərçilər Bağırova çat-



yib. Cəbhədə leytenant rütbesində xidmət edib və "Qızıl Əsgər" cəbhə qəzetiñde şeirləri ilə münətəm çıxış edib. Bu dövrde "Qara Məmməd" mənzum pyesini və "Otuz qəhrəman" poemasını yazıb.

Faruq Don üstündəki vuruşmalarda yaralandiqdan sonra "Birinci yara" şeirini yazıb.

dirdilər ki, bəs Faruq Rəsul Rzanın qohumudur və Rəsul da Yazıçılar İttifaqının sədri olduğu üçün bu məsələni o təşkilat edib. Bağırov bütün Yazıçılar İttifaqını darmadığın etdi".

1944-cü il iyulun 20-də cəbhədən şair dostlarına göndərdiyi məktubunda Faruq yazdı:

"Azərbaycan Sovet Yazıçıları

İttifaqına! Salam yoldaşlar! Özü de həqiqi, səmimi cəbhə salam. Öz kobud siyasi və məisət sehvlərim üzündə müvəqqəti olaraq sizdən ayrı düşdümə də, mən Azərbaycan sovet yazıçıları ailesinde böyük olmuş olduğumdan onu unuda bilmərəm. Mən artıq üç gündür ki, doyüşə girmişəm. İlkinci dəfədir ki, mən onlara cəbhə meydanında üz-üzə gələrem..."

Xatırladaq ki, kiril qrafikasına etiraz edənlər arasında Faruqun müsələrləri olan Almas İldırım, Rəsul Rza, Səmed Vurğun da olub-lar.

Sonrakı illərdə şair haqqında dövrü mətbuatda qələm yoldaşları xatirələr yazıblar. 1989-cu ildə Maarif Teymur şairin seçilmiş

Xatirələrdə erməni vəhşiliyi

A.Faruqun gündəliyində məisət qeydləri ilə yanaşı maraqlı hadisələr də yer alıb. Məsələn, 1936-ci il 24 aprel qeydində (şairin ad gündəndə) belli olur ki, həmin günü Əliağa Vahid və Yusif Vəzirli birlikdə Şamaxıdakı qədim məzarlığı gəzib, Seyid Əzimin məzarını ziyarət ediblər. Həmin qeydində 1918-ci ilin martında töredilmiş qırğınlı bağlı maraqlı bilgi var: "İlk küçələrdən keçib, köhnə Şirvanın iki-iki məzar-məzərini qayıdır ibtidən yerdən yarışdırıb, erməni yırtıcıları-dashnaqları tərəfindən amansızcasına yandırılıb dağıdılmış cüme məscidinə baxdıq. Çox möhkəm və böyük bir bina idi. Partladılan günbəzlərin dəmir istinadgahları bir-leşib qəbir halda sallanmış, dağılıb tökülmüşdü. Yusif Vəzir Çəmənəzəminli: burada muzey rövzə etmək də lazımdır, dedi. - Yaxşı, möhkəm binadır, barlarından da istifadə etmək olar. Qəristandaqı sına qəbir daşlarını da muzeyə toplamaq olar,-dedi".

İmzalı kitab

Şəxsi arxivində müharibədə həlak olan şair Abdulla Faruqun "Talış dağları" adlı kitabı var. İçərisində "Aprel inqilabının XV iləndən müzəməne ittifat" qeydi yazılmış redaktör Mikayıl Müşfiqdir. Kitabı önemli edən içərsində şairin imzası və itthafının olmasıdır: 'M.Cəmiliçiyə xatirə. 15/IX-35. İmza'.

Qaynaq:

1. "Abdulla Faruq - 100". Bakı, 2011. Tərtibçi: Sona Xəyal
2. Abdulla Faruq. "Sahilsiz qəlbimin dalğaları". Bakı, 1989. Tərtibçi: Maarif Teymurov
3. Xatirə Qədirova. "Sahilsiz qəlbinin dalğalarını misralara çevirən şair Abdulla Faruq". Məqalə, Bakı, 2018.
4. Anar. "Bir məktub, bir tale". Bakı, 2019